

društvena pokretljivost i seoska omladina

mladen
stojanov

poljoprivredni fakultet
univerziteta u novom sadu,
novi sad, jugoslavija

primljeno travnja 1988.

Migracije seoske omladine više su od tri decenije bile izuzetno intenzivne. Seoski prostor doveden je do demografskog sloma. Nastojanja da se migracije objasne samo ekonomskim faktorima delimično su prihvatljiva. Ogroman broj seoske mladeži napuštanjem sela nije ostvario ni ekonomsku ni socijalnu promociju.

U ovom članku ispituje se mogućnost proučavanja migracija u svetlu procesa socijalizacije seoske mladeži. Socijalizacija sažima ekonomske i vanekonomske faktore koji su podsticali migraciju. Kroz socijalizaciju prelamaju se stvarnosti i zablude sredine.

Među malobrojnom seoskom omladinom gotovo da nema seljačke omladine. Seljačka omladina nastajala je na dva načina: (1) fizički i (2) gubljenjem socijalnoga i kulturnog identiteta. Epicentri grupne socijalne identifikacije seoske omladine jesu obrasci i vrednosti urbanog društva. Kao posebna grupa, seljačka je omladina dezintegrisana. Ona se integrira sa svom omladinskom populacijom u meri u kojoj ovakva integracija postoji.

—→ Društvena pokretljivost seoske omladine¹⁾ danas je izuzetno aktuelno pitanje. Ono je interesantno i kao naučna tema — i kao praktično pitanje. Društvena pokretljivost stalan je proces u svakome strukturiranom društvu, čak i u društvima u kojima je zatvorenost pojedinih grupa i slojeva očita i tradicionalna. U društvenoj pokretljivosti pojedinci i grupe menjaju svoje mesto u hierarhijskoj strukturi društva. Prirodno je da taj proces ima uzlaznu liniju, jer teško je verovati da ima pojedinaca i grupa koji teže da viši socijalni status zamene nižim. Misli se da povremena kretanja u silaznom smeru označava elemente socijalne patologije. Na podacima iz novije istorije može se zaključiti da su se silazna kretanja dešavala u vreme većih društvenih pometnihi kao što su ratovi i revolucije ili društvene kataklizme.

Zanimljiva je pojava hipi pokreta koji je zahvatio delove omladine iz dobrostojećih građanskih slojeva. Ova omladina napuštala je socijalni status svojih

1) O omladini uopšte i seljačkoj omladini posebno, videti: M. Bročić: **Mladi kao predmet posebnog naučnog proučavanja. Mlada generacija danas**, Beograd: 1982; Edhem Dilić i dr.: **Seoska omladina danas**, Zagreb: Centar društvenih djelatnosti SSO Hrvatske, 1977; Miloš Marjanović: **Vrednosne orijentacije prema selu i gradu, Savetovanje Omladina i društvena kriza**, Arandelovac: 1986.

roditelja ili nije htela da ga prihvati. Tražeći svoj socijalni indentitet privremeno je bila bez sopstvenoga socijalnog statusa ili u statusu marginalne socijalne grupe. Taj status trajao je dok je trajao nedovoljno artikulisani bunt protiv nekih civilizacijskih vrednosti građanskog društva. Bunt je bio privremen. Pokret se rasturio, a njegovi protagonisti vratili su se i uklopili u strukturu građanskog društva.

Međutim, uzlaznost kao pravac društvene pokretljivosti složena je i sintetička kategorija, jer u sebi sažima ekonomske, radne, profesionalne, kulturne i druge socijalne vrednosti. Svi ovi elementi međusobno su povezani i komplementarni, ali ne u čvrstom rasporedu i odnosu. Mislilo se da je osnovni razlog, pa prema tome i osnovni pokazatelj uzlaznog kretanja ekonomski prosperitet izražen hijerarhijom mogućnosti i prisvajanja materijalnih dobara (veličina zarade i sl.). To mišljenje oslanjalo se na jednu interpretaciju materijalističkog shvatanja društva i na teoriju ekonomskog determinizma. Dabome, dosta obimna empirijska građa to je takođe potvrđivala. Međutim, pokazalo se da i neke druge vrednosti imaju veliku ulogu u izboru pravaca kretanja, npr. neke kulturne vrednosti, težina i vrsta posla i sl. U poslednje vreme neke ekološke vrednosti dobivaju sve veći značaj: bira se radno mesto sa manje zagađenosti i manje buke, a po tim kriterijumima vrši se izbor mesta stanovanja. Time se ne osporava materijalni i ekonomski činilac kao izraz hijerarhije socijalnog statusa, naročito u nekim kritičkim intervalima njegove veličine. Posle određenog "praga" ekonomskog blagostanja opada uloga ekonomskog faktora kao generatora socijalne pokretljivosti i činioca izbora njegovog pravca.

Ove napomene treba imati u vidu kada se raspravlja o uzlaznom smeru socijalne pokretljivosti i o pokretljivosti na liniji selo—grad.²⁾ Omladina je uvek najpokretljiviji deo populacije. U kretanju iz sela ka gradu dominantno je učešće seoske omladine. Na to utiču mnogi faktori. Ovde se svi ti faktori ne mogu analizirati.

U literaturi se pominju dve vrste pokretljivosti. Slikovito su ih nazvali horizontalna i vertikalna. Vertikalna pokretljivost označava promenu mesta u hijerarhijskoj strukturi društva, a horizontalna promenu mesta u istoj socijalnoj ravni. Kao slučaj horizontalne pokretljivosti može se uzeti promena zanimanja sa istim socijalnim statusom i kretanje seoskog stanovništva prema gradu. Prema ovakvom shvatanju napuštanjem sela i prelaskom u grad ne ostvaruje se promena mesta u hijerarhijskoj strukturi društva. Migracija selo—grad obuhvata i vertikalnu i horizontalnu ravan kretanja. Međutim, taj zaključak nije sasvim tačan. Jedan deo seoske populacije prelaskom u grad ne ostvaruje socijalnu promociju (ekonomsku, profesionalnu, kulturnu i dr.), dok drugi deo ove populacije napuštanjem sela i prelaskom u grad menja mesto u hijerarhijskoj strukturi društva.

Budući da u vezi sa ovim nema precizne evidencije o sudbini seoskih migranata, možemo predočiti jednu tipologiju seoskih migranata koja ih grupiše prema statusu što ga zauzimaju prilikom prelaska iz sela u grad.

Priličan broj ljudi iz seoske populacije napušta selo bez kvalifikacija pa se sa gradom integriraju preko teških i prljavih fizičkih poslova. Njihov socioekonomski i sociokulturni status veoma je nizak. Ovu grupu migranata čine pretežno pripadnici one seoske populacije koji i na selu bijahu siromašniji deo stanovništva.

2) Vlado Puljiz: *Eksodus poljoprivrednika*, Zagreb: Centar za sociologiju sela, grada i prostora IDIS- a, str. 84-114.

U drugoj su grupi migranata oni pripadnici sela koji su prethodno stekli neko obrazovanje i kvalifikaciju i koji se integriraju sa gradom preko radnih mesta značajnijih u hijerarhiji. To su pretežno migranti kojih je socioekonomski status bio povoljniji i u selu. Oni potiču iz dobrostojećih seoskih kuća.

Treću grupu čine polutani iz obe grupe koji prelaskom u grad nisu prekinuli vezu sa selom i poljoprivredom i kojima čuvanje veze sa selom i poljoprivredom popravlja ili kvari status u gradu. Tu se manifestuje opisano stanje. Onima koji su u selu bili dobrostojeći, veza sa selom će im popravljati i status u gradu, dok onima koji su u selu pripadali siromašnim slojevima veza sa selom neće popravljati status kao prvima.

Ove konstatacije prividno govore samo o posledicama pokretljivosti, tj. one govore o tome šta su migranti iz sela u grad dobili u socijalnoj promociji. Međutim, to pitanje nije samo posledica (rezultat) migracija. To je i pitanje uzroka. Tamo gde je mobilnost dovela do socijalne promocije, socijalna promocija morala je biti i u sferi mobilnosti, a tamo gde mobilnost nije dovela do socijalne promocije, nije ni mogao biti u motivu na realan i jasan način — ona je i u motivima bila mutna i neizvesna. Migranti čiji su motivi bili nejasni i nerealni samo su se nadali i verovali da će im grad otvoriti mogućnost socijalne promocije. Njihova verovanja i nadanja vezana za grad bila su verovatno veća od verovanja i nadanja vezanih za selo. Nedostatak precizne evidencije o ovome može da zameni gruba i surova ilustracija. Veliki broj seoskog stanovništva odlazi iz sela i uliva se u ogromnu reku migranata koji se kreću ka velikim gradovima u svim krajevima sveta. Veliki broj njih živi i umire na ulicama tih gradova ili u slamovima. Smrt od gladi mogli su da sačekaju i u svojim brdima i svojim selima. Ali oni su krenuli u gradove jer su nadanja i verovanja što su polagala u grad bili pokretački motivi njihovog kretanja.

Dabome, ova ilustracija osporava tezu pojednostavljenoga ekonomskog determinizma. Kao što je rečeno, ekonomski faktor nesumnjivo utiče, ali on nije uvek dovoljno vidljiv da bi se njime objasnila složena pojava migracija na liniji selo—grad.

Migracija selo—grad složen je proces i po svojim uzrocima i po svojim posledicama. Sva složenost procesa migracija na poseban se način prelama u migracijama omladinske seoske populacije. To se na specifičan način odnosi na seosku omladinu koja je zahvaćena procesima migracija, ali i na onaj njen deo koji tim procesom nije zahvaćen direktno.

Omladina je segment generacijske strukture društva. Omladini kao generacijskoj grupi pripadaju pojedinci od 14 do 28 godina. Tu ima odstupanja kako u graničnim vrednostima intervala tako i unutar njega. Neki misle da se omladinski uzrast završava pre dvadeset i osme godine. Unutar omladinskog uzrasta razlikuju se uže starosne podgrupe, npr. službeno se pravi razlika između mlađih i starijih maloletnika. U razvrstavanju na podgrupe važan je kriterijum psiho-fizička zrelost i uzrast omladine.

Mora se reći da omladina nije samo statistički kontingent neke populacije; ona ima i svoja socijalna obeležja koja je čine posebnom socijalnom grupom. Same godine starosti mogu biti važan kriterijum za identifikaciju omladine i njene starosne strukture, ali bez socioekonomskih, kulturnih, obrazovnih i drugih obeležja ne možemo prepoznati njezin društveni karakter i obeležja njezinih užih grupa. Bez tih obeležja omladina bi zaista bila samo statistički i starosni skup a ne i društveni.

Sa stanovišta socijalnih obeležja govori se o srednjoškolskoj, studentskoj, radničkoj, seljačkoj i drugoj omladini.

Omladina sama nije ni sloj ni klasa u uobičajenom smislu reči. Ona generacijski preseca postojeće klase i slojeve kao i celokupnu društvenu strukturu. U generacijskom preseku ona obuhvata segmente socijalnih slojeva jer se preko omladine ti slojevi reprodukuju. Zato omladinu ne možemo smatrati socijalno homogenom grupom već grupom čija struktura na specifičan način korespondira sa socijalnom strukturom društva.³⁾

Veza pojedinih segmenata omladine sa socijalnom strukturom ima dve razine. U prvom (po pravilu mlađi omladinski uzrast) omladina nema svoj socijalni status nego se njen socijalni status direktno određuje statusom roditelja. To je omladinski uzrast koji tek treba da stekne sopstveni socijalni status. Usporavanjem zapošljavanja trajanje ovog statusa znatno se produžava. Međutim, nemanje sopstvenog socijalnog statusa također je socijalni status i on je bitna karakteristika omladine. Neki autori za ovaj su status vezali pojam marginalnih društvenih grupa kojim su odredili društveni položaj omladine koja još nije zauzela mesto u društvu. Socijalni status stiže se i u društvenim odnosima. Sticanje bilo kakvog statusa tesno je povezano sa procesom socijalizacije o kome će se kasnije više govoriti.

Drugi je nivo veze omladine i socijalne strukture kada omladina stekne svoj socijalni status i to po pravilu, u većoj ili manjoj zavisnosti od statusa roditelja, ali ne uvek identičan sa roditeljskim. Osvajanjem sopstvenog socijalnog statusa omladina po pravilu i prestaje da bude omladina. Društvena tranzitnost omladine njeno je važno socijalno obeležje. Zato će se neki problemi socijalne pokretljivosti omladine posmatrati kroz proces socijalizacije u kojem omladina nužno mora da učestvuje. Proces socijalizacije završava se zauzimanjem sopstvenog mesta u društvenoj strukturi. To se dešava kao obnavljanje strukture roditeljske generacije ili kao uspostavljanje nove društvene strukture koja se razlikuje od strukture prethodne generacije. Omladinska generacija kada zauzme svoje mesto u društvu ne proizvodi homogeno društvo, iako je ona generacijski bila homogena, ali samo generacijski. Ona reprodukuje hijerarhijsku strukturu delimično zbog toga što je iz takve strukture proizišla, a delimično zato što je hijerarhijska struktura imanentna društvu u koje se kao generacija uklapa.

Uz strukturne razlike zajednička je osobina omladine proces socijalizacije i individualizacije (identifikacije) kroz koji ona nužno mora da prođe da bi zauzela neko mesto u društvu. Rečeno je da je omladina generacijska grupa i da se preko nje reprodukuju slojevi, profesije i drugi segmenti strukture društva. Preko omladine kao generacijske grupe reprodukuje se i celokupno društvo. U toj reprodukciji proces socijalizacije ima veliku ulogu. Socijalizacija započinje već u dečjem uzrastu i nastavlja se u omladinskom sve do svog završetka. Kroz socijalizaciju uči se jezik (govor, pismenost) uči se i praktično uspostavlja odnos sa roditeljima, sa užom i širom društvenom okolinom, uči se kultura, obrasci mišljenja i ponašanja. Socijalizacijom omladina stupa u podelu rada i društvene odnose. Ovim procesom ostvaruje se uža i šira socijalna identifikacija. Formira se svest o društvu i njegovim slojevima i o sopstvenom mestu u njemu.

Bez procesa socijalizacije ne može se ostvariti podruštvljavanje pojedinaca, ali socijalizacija kao podruštvljavanje nije samo učenje i usvajanje društvenih i kulturnih vrednosti nego i praktično uključivanje u dato društvo i zauzimanje određenog mesta u njemu.

Za razliku od arhaičnih i tradicionalnih seljačkih društava u savremenim društvima proces socijalizacije teče uporedo sa procesom individualizacije. In-

3) Ruža Petrović izrazila je u diskusiji rezerve prema mogućnosti da se omladina posmatra kao socijalna grupa. To se odnosi i na nastojanja da se konstituiše omladinologija kao disciplina.

individualizacija nije suprotna procesu socijalizacije. Individualizacija je samosvest podruštvljenog pojedinca o sebi i društvu. Ona je znak emancipacije i društva i pojedinca. U arhaičkim društvima socijalizacija nije pretpostavljala individualizaciju nego je ličnost podređivala kolektivitetu. Poistovećivanje pojedinca sa kolektivom u arhaičnim društvima bilo je potpuno i u svom ekstremnom obliku nije dopuštalo ni lično ime kao znak prepoznavanja i individualizacije. Pojedinac je potpuno poistovećen sa kolektivom.

U tradicionalnim seljačkim društvima socijalizacija je označavala korak napred, jer je omogućavala bar porodičnu identifikaciju. Tek je u savremenom društvu omogućena individualna identifikacija. Sve ovo spominjemo zbog toga što bez te tekovine ne bi mogle da se odigraju tako masovne migracije selo—grad. Da bi ušao u tokove migracije seoski je mladić morao da savlada poistovećivanje sa porodicom i seoskom zajednicom i da krene u grad kao samosvojni pojedinac.

Posljednji dramatični sukob sa porodicom i seoskom zajednicom već je završen. Poznato je da je tradicionalno selo kao lokalna društvena zajednica imalo izuzetno razvijenu i jaku neposrednu socijalnu kontrolu. Socijalna i porodična kontrola vršila je važnu ulogu u procesu socijalizacije tradicionalnog sela. Usvojeni vrednosni sistem, obrasci ponašanja i mišljenja delovali su gotovo represivno i po pravilu konzervirajuće. Pojedinac je teško mogao da misli i da se ponaša mimo usvojenih vrednosti i obrazaca svoje zajednice. To ga je snažno pritiskalo i nametalo mu specifične odnose u seoskoj patrijarhalnoj porodici.

U tradicionalnom selu mladi seljak mogao je da formira sopstvenu porodicu i da uđe već u zrele godine ali da time ne ostvari i socijalnu promociju osamostaljenog domaćinstva i glave porodice. To je trajalo sve dok su mu roditelji živi. On je samostalnost kao oblik "napredovanja u službi" ostvario tek smrću roditelja i nasleđivanjem gazdinstva. Takav status u seoskoj porodici danas je prevaziđen. Proces socijalizacije i individualizacije i kao učenje, i kao kritičko usvajanje društvenosti, i kao zauzimanje određenog mesta u društvenim odnosima izražava dostignuti stepen emancipacije i pojedinca i seoske zajednice.

Socijalizacija kao podruštvljavanje pojedinca nije samo učenje društvenosti kojim se preslikava i mehanički prenosi zatečena društvenost i struktura, nego je podruštvljavanje svesna i praktična kritika zatečene društvenosti i selektivnog odnos prema njoj. Kritički i selektivni odnos prema zatečenoj društvenosti i strukturi ostvaruje se u sukobu generacija. Taj se sukob zbija i u seoskoj sredini. Zato socijalizacija sadržava neprestane društvene promene, jer odbacuje prevaziđene i proizvodi nove društvene odnose, a to se reflektuje i na probleme društvene pokretljivosti. Budući da je socijalizacija ne samo učenje društvenosti nego i praktično uklapanje u društvo, taj se proces uvek ostvaruje kroz izvesna strukturna pomeranja i promene u društvu. Da se svi ovi procesi nisu odigrali i u seoskoj sredini, ona bi ostala trajno konzervirana, a u tom slučaju izostao bi kritički odnos prema selu i poljoprivredi, a ne bi došlo ni do novog odnosa prema stanju u selu i ne bi se otvarali horizonti prema gradu i ne poljoprivrednim delatnostima.

Poslednjih desetleća generacije seoske omladine koje su pristizale napuštale su stare vrednosti i obrasce ponašanja. One su se opirale snazi socijalne kontrole tradicionalnog sela. Prevaziđen je podređeni položaj u patrijarhalnoj seoskoj porodici. Stvarani su uslovi za autonomniji položaj pojedinca i nove vrednosti kojima su mladi u selu težili. Ti procesi vodili su emancipaciji ličnosti i njenoj individualizaciji. Socijalizacija i individualizacija mladih protežu se na njihovo psihofizičko sazrevanje i uklapanje u društvenu zajednicu ali sa kritičkim odno-

som prema njoj i zauzimanjem određenog mesta koje nije samo ponavljanje staroga stanja. Socijalizacija koja se ostvaruje uz ovakvu individualizaciju nov je oblik društvenosti i unosi nove elemente u odnosima seoske zajednice.

Socijalizacija omladine ima veliki značaj za reprodukciju društva. Zato je uloga socijalizacije u društvenoj pokretljivosti veća nego što se mislilo. Rasprostranjena šematizovana interpretacija socijalne pokretljivosti i napuštanja sela i poljoprivrede nije dovoljna da se ova pojava razume. U toj šemi prenaglašava se uticaj pomenutog ekonomskog činioca. Ta je interpretacija išla linijom ekonomskog reduccionizma jer je proces migracija vezala pretežno za ekonomske faktore. Ta je ideja imala uporište u činjenicama koje govore o teškom ekonomskom položaju poljoprivrede. Ekonomski položaj poljoprivrede gotovo je neprestano nepovoljan. Međutim, seoska omladina nije tražila svoju ekonomsku emancipaciju u popravljajući ekonomskog položaja poljoprivrede nego je krenula izvan nje. Ona je napuštala selo i poljoprivredu i tražila svoj ekonomski i društveni prosperitet izvan nje.

Pitanje je zašto poljoprivrednici, a naročito omladina, ne traži ekonomski prosperitet u poljoprivredi i selu. Moglo bi se reći zato što u poljoprivredi i selu nije bilo uslova za napredak. Međutim, i taj odgovor samo je delimično tačan. Dvadesetgodišnje razdoblje između 1955. i 1975. bio je period brzog razvoja poljoprivrede i sela. Ali, najveći broj seoskih migranata napustio je selo i poljoprivredu baš tada. Dakle, u periodu prosperiteta poljoprivrede. Doduše, to je bilo vreme brzog razvoja i vanpoljoprivrednih sektora proizvodnje i društva uopšte.

U dvadeset godina pomenutog razdoblja izvršena je mašinizacija, hemizacija i hibridizacija poljoprivrede, što je uvelike unapredilo poljoprivredu. Ukinut je prirodni karakter poljoprivredne proizvodnje, a proizvodnja se pretvorila pretežno u protok ekonomskih vrednosti. Fizički obim proizvodnje višestruko je porasao. Iako brojnije analize pokazuju da je poljoprivreda bila niskoakumulativna, u ovom periodu kupljen je najveći deo poljoprivrednih mašina velike vrednosti. Sredstva za nekoliko stotina hiljada traktora i priključnih mašina u poljoprivredi bila su velika, iako ona nisu poticala samo iz poljoprivrede.

U ovom istom razdoblju gotovo su sva sela elektrificirana, sredstvima seoskog samodoprinosna građena je putna mreža, škole, ambulante, domovi kulture i drugi infrastrukturni objekti. U selima je podignut veliki broj novih kuća i privrednih objekata. Dakle u dvadesetak godina vidan je prosperitet poljoprivrede i sela, ali je istovremeno to period najintenzivnijeg napuštanja sela što je dovelo do njegovog "demografskog sloma". Pitanje je da li je nesmanjeno napuštanje sela u vreme njegovog prosperiteta generirano još većim prosperitetom vanpoljoprivrednih grana proizvodnje i prosperitetom grada. Umesto odgovora može se predložiti sledeća ilustracija koja ne zamenjuje odgovor, ali sugerira pravac ispitivanja. Dobar deo migranata iz seljačke populacije zadržao je status mešovitih domaćinstava. Rasprostranjen je stav da status mešovitih domaćinstava ne odgovara interesima društva. Iz tog stava proizlaze razmišljanja o administrativnim merama koje bi ukinule mešovita domaćinstva. Međutim, pitanje je da li dvojni status mešovitih domaćinstava ne odgovara samo društvu ili on ne odgovara ni samim mešovitim domaćinstvima. Odgovor je posve jednostavan: da im dvojni status ne odgovara, mešovita domaćinstva ne bi ga prihvatila i ne bi ga obnavljala. Dakle, mešovitim domaćinstvima odgovara dvojni status, ali ne odgovara društvu. Međutim, ako 60% i više zaposlenih zarađuje tako malo da im najveći deo zarade ide na troškove ishrane, dvojni je status mešovitih domaćinstava razumljiv i nužan. U takvom stanju svaki oblik veze sa poljoprivredom atraktivan je i ekonomski značajan. Ovaj se primer može proširiti. Građevinska preduzeća imaju teškoće da radnom snagom na dva načina. Veliki

broj građevinskih radnika čine polutani koji učestalo napuštaju poslove u preduzeću za vreme sezonskih radova u poljoprivredi. Drugi deo tih radnika napušta posao u preduzeću i radi na privatnim gradilištima. Istraživanja bi verovatno pokazala da je stepen atraktivnosti ovih radova kojima se dopunjavaju prihodi — pitanje produkcionih odnosa. Naime, građevinski radnik napušta posao u preduzeću, jer je pronašao produkcionu odnos koji mu više odgovara. Istraživanjima bi valjalo utvrditi zašto građevinskom radniku više odgovara produkcionu odnos na privatnom gradilištu nego na gradilištu sopstvenog preduzeća. Dvojni status mešovitih gazdinstava brže bi nestajao kada bi produkcionu odnos na radnom mestu postao atraktivniji od produkcionog odnosa na parceli i privatnom gradilištu. Teško je verovati da administrativne mere mogu da razreše probleme koji se moraju razrešavati u produkcionim odnosima. Slučaj mešovitih domaćinstava potvrđuje da ekonomski činilac utiče na migracije i na ponašanje migranata. Međutim, nije mali broj slučajeva da selo i poljoprivredu, delimično ili potpuno, napuste i oni iz dobrostojećih seljačkih gazdinstava. Uticaj ekonomskog faktora u ovom slučaju nije dovoljno jasan. Dobrostojeća seljačka gazdinstva takođe su ostala bez omladine. Ekonomski status ovog sloja seoskih migranata nije u poljoprivredi bio teži od ekonomskog statusa što ga oni stižu u gradu.

Opređenje da se migracije, naročito seoske omladine, posmatraju u svetlu socijalizacije seoske omladine pruža, čini se, veće analitičke mogućnosti. Socijalizacija sintetizuje socijalne i kulturne momente zajedno sa ekonomskim. Proces socijalizacije bitna je karakteristika omladinskog uzrasta. Svaki je seoski mladić subjekat u kome se sjedinjuju uticaji svih pomenutih faktora. U socijalizaciji seoske mladeži učestvuje porodica, grupe vršnjaka, škola, seoska zajednica, TV, štampa i sve društvo. Mora se spomenuti i učešće svakog pojedinca u sopstvenoj socijalizaciji. Seoska mladež nije samo objekat socijalizacije nego i subjekat toga procesa. U njoj se prelamaju svi pozitivni i negativni uticaji (ocena položaja poljoprivrede i sela, vrednosti i kulturni obrasci), a recepciju tih uticaja seoska mladež izrazila je najčešće odlukom da napusti selo.

Socijalizacija koja započinje u seoskoj porodici najvećim je delom negativna u odnosu na selo i poljoprivredu. Roditelji predočavaju težak položaj sela i poljoprivrede. Pretnja: tko ne uči — čeka ga motika već je poslovična. Praktično i kolokvijalno u seljačkoj porodici oponašaju se i hvale vrednosti gradskog života. Zabludama o gradskom životu potisnut je kritički odnos prema gradu. Seoska mladež već je u porodici izložena mnogim predrasudama o gradu. Te predrasude pa i obmane o gradu pojačavaju ionako težak položaj poljoprivrede i ograničene mogućnosti seoske sredine.

Pod ovakvim uticajem porodice i drugih činilaca (TV, štampe, škole i sl.) grupe vršnjaka kao faktor socijalizacije nastavljaju širenje mita o gradu i negativan odnos prema selu i poljoprivredi što ga je porodica započela. Grupe seoske mladeži nisu homogene a i njihova grupna integracija slaba je i vrlo proturečna. Prema brojnim zapažanjima generacijska je grupna identifikacija (spontana i organizovana) slaba, a jezgro delimične homogenizacije i integracije jesu kulturni obrasci i vrednosti urbane, a ne seoske sredine. Seoska omladina ne integriše se oko obrazaca i vrednosti seoske sredine. Svoj stvarni seljački status oni nastoje da prevaziđu i da se emancipuju, ali mnogo zapreka da to ostvare u selu pomera njihov horizont prema gradu. U razvoju poljoprivrede i sela više je učestvovala starija generacija seoske populacije nego mlađa. Ova tvrdnja protivu rasprostranjenom stereotipu o progresivnoj ulozi seoske mladeži u napretku i razvoju poljoprivrede. Čini se da ne bi bilo teško dokazati kako je u razvoju poljoprivrede i sela više učestvovao onaj deo seoske populacije koji je ostao u poljoprivredi. Veći deo seoske mladeži, usvajajući vrednosti gradskog

života verovao je da će se lakše, brže i potpunije emancipovati od seoske zaostalosti napusti li selo i pređe u grad. Zato oni nisu tražili prosperitet u selu i poljoprivredi nego su ga tražili van poljoprivrede.

Škola kao faktor socijalizacije seoske omladine nije radila protiv poljoprivrede i sela, ali nije radila ni za njih. Škola je prema selu i poljoprivredi bila neutralna, ali je širenjem obrazovanja i kulturnih horizonata stvarala sliku o zaostalosti sela i podređenom položaju poljoprivrede. Škola se nije angažovala da upozori na mogućnosti napretka sela i poljoprivrede. Sam život i praksa takođe nisu doprinosili atraktivnosti poljoprivrede i života u selu. TV i štampa gotovo su uvek prikazivale nepovoljan položaj poljoprivrede. Dugotrajno neprestano zauzimanje TV i štampe za poboljšavanje položaja poljoprivrede delovao je kontraproduktivno. Društvo je omogućavalo stihiju, kako u realnim procesima u poljoprivredi i selu tako i u procesima socijalizacije seoske omladine. Socijalizacija seoske omladine tekla je bez plana i racionalnih ciljeva. Ta je stihija značajno uticala da obim migracija seoske omladine dobije iracionalne dimenzije.

Opređenje da se migracije seoske omladine ispituju kroz proces socijalizacije ne proizlazi iz iluzije da bi se nekom drugačijom socijalizacijom mogao prikriti i zamagliti stvarni položaj poljoprivrede i sela i time izmeniti tok i obim migracija. Budući da je proces socijalizacije bitan za omladinski uzrast, preko socijalizacije su do seoske omladine dopirale realne ali i iskrivljene predstave o poljoprivredi i selu, ali i o gradu. Istraživanje socijalizacije omogućilo bi razlikovanje stvarnih od iskrivljenih predstava i racionalnih od iracionalnih opredeljenja seoske omladine. Može se pretpostaviti da bi se u istraživanjima socijalizacije seoske omladine našao i odgovor na pitanje zašto je veliki broj omladine pohrlio u grad bez kritičkog odnosa prema njemu, i to prije nego što se i pokušalo sagledati kakve su mogućnosti napretka u poljoprivredi i selu. Ovakvim istraživanjem uočilo bi se koliko je zapravo napredak poljoprivrede i sela bio stvarno ograničen i nemoguć.

Podaci o demografskoj situaciji seoske populacije potvrđuju da je selo već došlo do tog stepena ostarelosti koja ne omogućava njegovu dalju demografsku reprodukciju. Seoska je omladina malobrojna, a seljačke omladine gotovo da već nema. Omladinska populacija koja se još nalazi u selu nije više seljačka. Ona je pretežno đaćka i studentska omladina i očekuje da joj veza sa selom bude privremena. Ako pod seljačkom omladinom podrazumevamo deo seljačke mladeži koja je vezana za seljački tip poljoprivrede, mora se konstatovati sledeće:

1. Seljačka omladina sasvim je malobrojna i nema više "kritičku masu" koja je nužna da bi se održala kao generacijska socijalna grupa. Nju čine malobrojni dezintegrirani pojedinci bez grupe identifikacije.
2. Sa sociokulturnim obrascima, načinom života i rada ona oponaša grad. To nije generacijska i socijalna grupa koja je samo primila neke nove karakteristike nastale u razvoju seoskog socijalnog podsistema. To je, u meri u kojoj još postoji, radikalno i suštinski nova omladina koja je ostala bez svoje seljačke identifikacije i seljačke povezanosti.

Seljačka omladina nestala je fizički ali i socijalnom transformacijom. U procesima socijalizacije seoske omladine prelamale su se mnogobrojne protivurečnosti. U tim protivurečnostima sažimale su se kriza tradicionalnog sela i poljoprivrede, kriza seljačke perspektive i socijalne sigurnosti, kriza socijalnog i kulturnog identiteta i sukob stihijnog i preorganizovanog.

Time je ugrožena reprodukcija poljoprivrede porodičnog tipa (individualni poljoprivrednik).

Perspektive su pomućene specifičnostima u reprodukciji ovog tipa poljoprivredne proizvodnje. I mnoge druge socioprofesionalne grupe ne obnavljaju se samo-reprodukcijom. Rudari, prosvetni radnici i drugi odvrćaju svoju decu da se bave njihovim zanimanjem. Međutim, ove grupe se reprodukuju podmlatkom iz drugih socijalnih profesionalnih struktura. Takav proces u reprodukciji seljaćkih gazdinstava otežan je i gotovo nemoguć. Pored kulturnih i drugih pretpostavki za reprodukciju seoskih gazdinstava nedostaju i materijalni uslovi. Za zasniivanje seoskog gazdinstva potrebna je zemlja, kuća, privredni objekti, poljoprivredna oprema, a to mladi iz nepoljoprivrednih porodica ne mogu da pribave postojećim društvenim uslovima. Zato je nasleđivanje kuće, zemlje, opreme, nezaobilazna pretpostavka reprodukcije seoskog gazdinstva. To upozorava da je u sadašnjim uslovima reprodukcija seljaćkog gazdinstva moguća samo ako deca iz seljaćkih porodica prihvate da rade na nasleđenom gazdinstvu.

Mladen Stojanov

Social Mobility and the Rural Youth

Summary

Rural youth migrations have been exceedingly great during the last three decades. The village has been brought to demographic collapse. Efforts to explain migrations only in economic terms are partly acceptable, since leaving the village did not bring a very large number of migrants either economic or social promotion.

In this article we examine possibilities for studying migration in the light of socialization processes among the rural youth. Socialization condenses the economic and noneconomic factors stimulating migration, and reflects the realities and errors of a community.

The small numbers of rural youth include almost no peasant youth. Young peasants disappeared in two ways: (1) physically, and (2) through a loss of social and cultural identity. The values the rural youth identify and integrate with as a group are the patterns and values of the urban society. The rural youth are integrated with all the rest of the young population in the measure to which such an integration exists at all.

Общественная подвижность и сельская молодежь

Резюме

Миграции сельской молодежи за последние три десятилетия происходили очень ускоренными темпами, в результате чего сельский простор приведен к полному разгрому. Все попытки пояснить эти миграции только с помощью экономических факторов только отчасти приемлемы.

Переход значительного числа сельской молодежи из сельской среды в другую, не обеспечил любые улучшения и перемены в кономическом и в социальном отношениях.

В статье сделана попытка изучать миграции в свете процесса социализации сельской молодежи. Процессом социализации концентрируются экономические и внеэкономические факторы способствующие ускорению миграций. Социализация является ярким отражением действительности и заблуждений среды.

Среди незначительного числа сельской молодежи осталось очень мало крестьянской молодежи. Исчезновение крестьянской молодежи происходило двумя способами: 1) физически и 2) лишением социального и культурного идентитета. Эпицентры групповой социальной идентификации и интеграции сельской молодежи являются образцами и ценностями урбанизированного общества. Как отдельная группа, крестьянская молодежь в полном разложении. Эта группа интегрируется в общее число молодого поколения по мере того, как та интеграция появляется.